

Stortorget i Växjö

Arkeologisk förundersökning 2014
RAÄ 170, Växjö socken och kommun, Kronobergs län

Andreas Emilsson & Johan Åstrand

KALMAR LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2015:2

Stortorget i Växjö

Arkeologisk förundersökning 2014

RAÄ 170, Växjö socken och kommun, Kronobergs län

Författare	Johan Åstrand & Andreas Emilsson
Copyright	Kalmar läns museum
Redaktion	Per Lekberg
Layout	Andreas Emilsson
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	I400-352X

Abstract

Keywords: *Medieval Växjö, medieval house, local urban development.*

The city square, Stortorget, in Växjö is one of the few spots where remains from the old city are preserved underground. A restoration of the square was done in 2014 and a trial excavation was conducted in combination with the project. The aim of the trial excavation was to minimize damage on the archaeological remains. The diggings that were made for new stone pavements and other minor changes in the square could mostly be done on a shallow level and without any destruction of cultural

layers. A few small, but deep, trenches had to be dug and a part of a medieval house was found. The house had been situated on the north side of a street and was dated to the 14th or 15th century. Below the house construction was tilling soil which may indicate that this part of the town came in use during the 14th century. This is also the period when Växjö is established as a merchant town according to the historical records.

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Inledning.....	8
Topografi och fornlämningsmiljö.....	9
Genomförande och syfte.....	12
Resultat.....	15
Fynd	27
Analyser och konservering.....	27
Vedartsanalys	27
¹⁴ C-analys.....	28
Konservering.....	28
Diskussion och åtgärdsförslag.....	29
Referenser	32
Tekniska och administrativa uppgifter	33
Bilaga: Fyndlista	34
Bilaga: Vedartsanalys.....	35
Bilaga: ¹⁴ C-analys.....	38

Figur 1. Karta över Kronobergs län med det aktuella området markerat (gul prick).

Sammanfattning

I marken under Stortorget i Växjö finns omfattande och välbevarade lämningar efter Växjö gamla stad, något som bekräftades vid en tidigare förundersökning utförd år 2013. Under år 2014 har en upprustning gjorts av Stortorget som omfattat ny stenläggning inom vissa gångstråk, dragning av nya elkablar samt bland annat förnyande av bänkar. För att undvika att äldre lämningar skulle beröras var arbetet planlagt så att man i regel inte skulle gräva djupare än 0,35 meter vilket var den översta nivå som äldre lämningar påträffades på vid förundersökningen 2013. Huvudsyftet med den aktuella förundersökningen var att genom schaktövervakning och rådgivning på plats se till att undvika att äldre lämningar skulle skadas. I några fall var det nödvändigt att utföra djupare grävningsarbeten inom begränsade ytor och vid behov undersöktes och dokumenterades då de äldre lämningarna. De ytor som berördes var gång- och cykelstråket tvärsöver torgets samt partier längs torgets nordvästra norra och nordöstra sida. Inom en 450 m² stor yta utfördes en extensiv schaktövervakning och inom en 350 m² stor yta var schaktningsövervakningen intensiv. Arbetet utfördes under perioden maj till och oktober 2014 av Museiarkeologi Sydost.

Inom torgets norra och nordvästra del fanns under det moderna sättsandslagret ett utjämningslager som innehöll raseringsmaterial från stadsbranden 1843. I den östra delen

av gång- och cykelvägen kunde man dock konstatera att det fanns äldre kulturlager direkt under den moderna sandfyllningen. Av särskilt intresse var den medeltida huslämning som påträffades i ett djupare grävt parti i torgets östra del. Här fanns rester efter ett brunnet trähus med lergolv. Huset var byggt ovanpå ett gruslager som lagts ut ovanpå en odlingsjord som utgjorde det äldsta lagret på platsen. En liknande stratigrafi där medeltida bebyggelselager överlagrar odlingsjord är känd även från andra platser i den äldsta stadens västra delar. Möjligen kan detta antyda att bebyggelsen i köpmannastaden, väster om den gamla Guldsmedsbäcken, inte uppkommer förrän under 1300-talet stadsexpansion då staden även får sina privilegier. Det undersökta husets södra vägglinje var bevarad och man kunde konstatera att huset varit orienterat mot den medeltida föregångaren till Storgatan. Huset har haft samma läge och orientering som en medeltida huslämning som påträffades vid förundersökningen 2013. Detta gör att man kan ana den medeltida bebyggelsestrukturen i området.

Några ytterligare åtgärder var inte aktuella i samband med anläggningsarbetet. Eftersom området innehåller värdefulla och förhållandevis ytligt liggande lämningar är det viktigt att även framöver minimera eventuella ingrepp samt ha en hög ambitionsnivå även vid mindre arkeologiska insatser.

Inledning

Lämningarna efter Växjö gamla stad, fornlämning 170 i Växjö socken, schaktades till stora delar bort efter den 1960 och 70-talens rivningsvåg och idag finns få ostörda ytor kvar inom stadsområdet (Åhman 1983:27). Ett område som dock fortfarande innehåller välbevarade lämningar är Stortorget. Innan det nuvarande torget anlades hade här funnits bostadskvarter från medeltid och framåt och lämningarna efter dessa förefaller till stora delar finnas kvar under mark. Under 2012 togs planer fram på hur man skulle kunna utveckla och försköna Stortorget. I de ursprungliga planerna ingick bland annat att man skulle anlägga ett vattenspel inom torgets norra del. Med anledning av detta utfördes en arkeologisk förundersökning våren 2013. Denna bekräftade att omfattande och välbevarade lämningar skulle beröras av de grävningar som behövdes för att anlägga det föreslagna vattenspelet. Med anledning av detta reviderades planerna och upprustningen av torget kom att omfatta sådana åtgärder som enbart krävde grundare grävningsarbeten. Den aktuella rapporten är en redogörelse för den förundersökning i form av schaktningsövervakning som utfördes i samband med anläggningsarbetet med denna reviderade upprustning. Syftet med den

arkeologiska insatsen var därför framför allt att tillse att inte några äldre lämningar kom till skada. Enbart mindre ingrepp behövde göras där stadslager grävdes och dokumenterades.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes under perioden 12 maj till 15 oktober 2014 och arbetet utfördes av Museiarkeologi Sydost/Kalmar läns museum. Arbetet berörde delar av Stortorget och det därunder liggande stadslageret. Projektet har utförts enligt beslut från länsstyrelsen i Kronoberg med dnr 431-329-2014.

Upprustningen omfattade grävningsarbeten för en nyläggning av stenhällar och gatsten, nedläggning av nya elkablar, flyttning av två dagvattenbrunnar samt två lyktstolpar och grävning för fundament till bänkar framför residentet. Till projektet tillkom även markarbeten för flytt av flaggstänger. Schaktningsövervakningen omfattade totalt ca 800 m² där både en intensiv och extensiv arbetsmetod användes bland annat beroende på schaktdjup.

Förundersökningen har utförts av Johan Åstrand samt Andreas Emilsson. Uppdragsgivare har varit Växjö kommun, tekniska förvaltningen, som även stod för kostnaden. Rapporten har till större delen sammanställts av Andreas Emilsson.

Topografi och fornlämningsmiljö

Platsen för Stortorget utgörs av ett svagt markerat höjddparti och har utgjort en central del inom den gamla staden. Utformningen av dagens stadsmiljö har dock inneburit att en stor del av den tidigare topografin förändrats. Den förhållandevis plana och uppbyggda torgytan som den ser ut idag ligger på en på höjdnivå av 165,5 – 166 m ö h men har tidigare varit mer kuperad och ojämn. Undersökningsområdet och Stortorget ligger i den södra änden på en drumlin som sträcker sig i en nord-sydlig riktning. Strax öster om Stortorget sluttar topografin ner mot dagens Linnégatan och den tidigare Guldsmedsbäcken.

Det medeltida Växjö var en till ytan liten stad vars utformning och utveckling man vet ganska lite om. Den första större undersökning som gjorts med moderna arkeologiska metoder gjordes under 2013 vid Karolinerhuset och genom denna har man fått en väsentligt ökad kunskap om stadens ursprung och medeltida historia. Bearbetningen av denna undersökning pågår för tillfället. Undersökningen berörde den medeltida stadens östra del som var nära anknuten till kyrkan medan stadens västra del, där Stortorget är beläget, är mindre känd.

Den äldsta kända kartan (se figur 2) över staden gjordes efter stadsbranden 1658 (Åhman 1983:11). Kartan visar det rutnätssystem enligt vilket den nya staden skulle återuppbyggas. I bakgrunden visar kartan även de oregelbundna kvarteren och gatorna i den äldre staden. Av kartan framgår att den yta som idag utgörs av Stortorget var tomtmark både före och efter stadsbranden 1658. Bebyggelsen var

då delad i två kvarter och mellan dessa sträckte sig föregångaren till Storgatan i östvästlig riktning. Det nu aktuella området har i huvudsak legat inom det norra kvarteret men Storgatan har berört den allra sydligaste delen av arbetsområdet. På en stadskarta från 1783 kan man se att det funnits en tät bebyggelse längs den dåtida Storgatans norra sida. Här bodde många av stadens mer välbeställda borgare.

Stadens äldsta kända torg låg vid Stortorgets sydöstra hörn. Efter stadsbranden i mitten av 1600-talet utvidgades torget åt väster (Larsson 1991:163). Efter ytterligare en stadsbrand 1799 utvidgades torget åter så att detta nu kom att omfatta hela den södra delen av dagens torgyta (Larsson 1991:171). Vid den sista stora stadsbranden 1843 brann stora delar av staden ned. Man valde därefter att inte bygga upp kvartersbebyggelsen norr om den dåtida Storgatan utan att istället utöka torget åt norr samt att uppföra dagens residensbyggnad på norra sidan av det utökade torget. Stortorget fick på så vis den gestaltning som det har idag.

De arkeologiska insatserna i Växjö stad har intill nyligen varit av ganska begränsad omfattning. Till stor del schaktades stadens äldre kulturlager bort utan undersökning i samband med expansionen under 1960- och 1970-talen. Under slutet av 1970-talet och under 1980-talet utfördes några ytmässigt större undersökningar medan senare års arkeologi, med undantag av undersökningen vid Karolinerhuset, främst utgjorts av schaktningsövervakningar (Hansson 1997:66ff). Här nedan redogörs kort för de undersökningar som

gjort inom eller i anslutning till Stortorget.

Under 2011 gjordes schaktningsövervakningar i samband med nedläggning av ledning för fjärrkyla längs bland annat Kronobergsgatan (Hansson 2012). Längs denna gata påträffades ett stort antal bebyggelselämningar, bland annat källare, samt ytor med kulturlager. I södra delen av Kronobergsgatan påträffades en koncentration av stolphål som kunde dateras till tidig medeltid. Här kan ha funnits en tidig gårdsbebyggelse som föregått staden. Genom 14C-dateringar kunde man konstatera att det fanns mer omfattande medeltida lager än förväntat med tanke på frånvaron av daterbara medeltida fynd. Längs den nordöstra sidan av Stortorget fanns en rad bevarade källargrunder som ingått i en bebyggelse från 16- till 1800-tal.

Vid en tidigare schaktningsövervakning i det nordöstra hörnet av Stortorget, hade man i ett kortare schakt i östvästlig riktning konstaterat en källargrund som förmodligen har ingått i en fortsättning av den rad med källare som påträffades 2011 (Skoglund 1994). Vid schaktövervakningen 1994 noterade man även att det fanns äldre, eventuellt senmedeltida kulturlager. En schaktningsövervakning gjordes även i samband med en ombyggnad av residensets östra entré, strax nordöst om Stortorget, där man kunde konstatera förekomst av förhållandevis djupa kulturlager som delvis bör vara medeltida (Åstrand 2011). Även inom residensets trädgård gjordes en schaktningsövervakning år 2009 då man kunde konstatera att bevarade kulturlager fanns kvar under påförda matjordslager (Åstrand 2010).

Vid fortsatta schaktningar för fjärrkyla och VA i norra delen av stadskärnan kunde man både under 2011 och 2012 konstatera att det fanns bevarade lämningar i Norrgatan samt i Kungsgatan väster om residenset (Hansson 2012, Dutras Leivas & Åstrand 2014). Lämningarna var dock till stor del skadade av tidigare ledningsgrävningar i gatumarken. Under hösten 2012 dokumenterades även en mindre profil i den östra delen av Stortorget i samband med reparationsarbeten på en skadad el- och teleledning (Dutras Leivas & Åstrand 2014). Den berörda ytan låg inom

det nu aktuella exploateringsområdet. I ena delen av schaktet fanns resterna efter en källare där man utifrån myntfynd kunde säga att den raserats under den första halvan av 1700-talet. Vid sidan av källaren fanns bevarade äldre kulturlager med ett djup av 0,8 meter.

Under våren 2013 gjordes en förundersökning inom delar Stortorget (Åstrand & Dutra Leivas 2013). Denna gjordes inför den nu aktuella upprustningen av torget men, som tidigare nämnts, var de markarbeten som inledningsvis föreslogs mer omfattande. Sex schakt togs då upp, främst inom torgets västra och centrala delar. I två av schakten påträffades välbevarade källargrunder som bör vara från den bebyggelse som fanns inom denna del av torget från stadsregleringen 1658 och fram till branden 1843. Den ena av dessa var från en byggnad som bör ha legat längs med Storgatans norra sida. Denna källargrund bestod egentligen av två sammanbyggda källare varav den ena hade flera nischer infällda i väggen. Den andra källargrunden, som låg längre norrut och som hade legat inne i kvarteret, hade varit försedd med kryssvalv. I två schakt i torgets centrala och östra delar fanns medeltida lager som bevarats under en yta som utgjort väg sedan 1600-talet. Man hade här medeltida bebyggelselämningar i schaktens norra del och lämningar efter en medeltida väg i den södra delen. De bevarade väglagren bestod av olika nivåer av stensläggnings- och grusade ytor samt gödsellager med påfört ris. Ett kolprov från gatulagret gav en datering till 1300-tal och kulturlagret i ett hus kunde dateras till 13- eller 1400-tal. I områdets sydvästra del togs två schakt upp som saknade bevarade lämningar och denna del av området föreföll vara störd. Vid förundersökningen togs inget schakt upp i den östligaste delen eftersom tidigare undersökningar visat att här finns omfattande bevarade lämningar.

Andra undersökningar som kan nämnas är en den som gjordes vid det torgets sydöstra hörn 1994 inför uppförandet av statyn "Dackes dröm" (Hansson 1994). Inom den 25 m² stora ytan fanns delar av källaren till det rådhus som uppfördes i slutet av 1600-talet.

Den östligaste delen av samma källare berördes även vid schaktningarna för fjärrkyla 2011 (Hansson 2012:46). I Storgatan, väster om Stortorget, gjordes profildokumentationer i samband med ledningsgrävningar 1994 (Hansson 1996). Här fanns bevarade kulturlager med fynd från framför allt 16- och 1700-talet. Det fanns dock även bottenlager

som skulle kunna vara medeltida. Nämnas bör också att man på 1910-talet påträffade en myntskatt från mitten av 1400-talet i den nordvästra delen av Stortorget, samt att det i korsningen Storgatan-Kronobergsgatan ska ha påträffats stenmursrester under mark (Åhman 1983:25).

Figur 2. Kartan som upprättades efter stadsbranden 1658 visar både den planerade rutnätsstaden och den äldre mer oregelbundna bebyggelsen.

Genomförande och syfte

Den aktuella förundersökningen innebar en schaktningsövervakning i samband med markarbeten på Stortorget norra halva. Det övergripande syftet med den antikvariska insatsen var att se till så att inte äldre lämningar skadades. Arbetsplanen var utformad så att kulturlager eller konstruktioner inte skulle behövas tas bort för att arbetet skulle kunna utföras. Utgångspunkten för detta var resultaten av den föregående förundersökningen 2013 (Åstrand & Dutra Leivas 2013). Om man i undantagsfall skulle bli tvungen att gräva bort äldre lämningar så skulle dessa först undersökas och dokumenteras ned till det angivna arbetsdjupet. I de fall då mer svårbedömda yngre, utjämningslager berördes vid undersökningen var avsikten att undersöka dessa översiktligt och eventuellt provgräva för att bedöma deras karaktär. Vid intakta kulturlager eller konstruktioner skulle undersökningsmetodiken däremot vara mer grundlig.

Den arkeologiska schaktningsövervakningen utfördes inom de ytor som omfattades av grävningarna (se figur 3 och 4). Arbetsytorna kan sägas ha inramat den norra delen av Stortorget. Den södra sidan av denna inramning omfattade en ca 80 meter lång och fem meter bred yta tvärsöver torget i östvästlig riktning. Denna yta motsvarade i stort sett den tidigare cykel- och gångbanan som nu breddades i samband med att den fick en ny stenläggning. Arbetet omfattade här först en grävning för en ny elkabel samt därefter grävning för den mer ytligt liggande nya stenläggningen av. I de båda ändarna av schaktet genomfördes

även en flytt av två dagvattenbrunnar samt två belysningsstolpar.

Längs torgets norra sida, utmed med residenset, fanns en parallellt liggande schaktyta som dock var betydligt smalare. Även här grävdes elkabel ned varefter man lade en ny stenläggning. Framför residenset grävdes även två schakt till bänkfundament samt ytterligare fyra schakt med anledning av att två flaggstänger skulle flyttas. Markarbeten för kabel och stenläggning genomfördes dessutom i den västra delen av Stortorget parallellt med Kungsgatans östra sida. Även längs den östra sidan av torget utmed Kronobergsgatan togs motsvarande schakt upp. Det sistnämnda schaktet grävdes enbart för stenläggning och inte för elkabel. Båda de nord-sydliga sträckorna hade en längd på strax under 40 meter.

Översatt till kvadratmeter omfattade schaktningsövervakningen ca 800 m² och utfördes både extensivt och intensivt. Den extensiva övervakningen innebar att arbetet följdes och arbetssättet med de som utförde schaktningen diskuterades. Vid den intensiva övervakningen var en arkeolog närvarande under hela schaktningsarbetet.

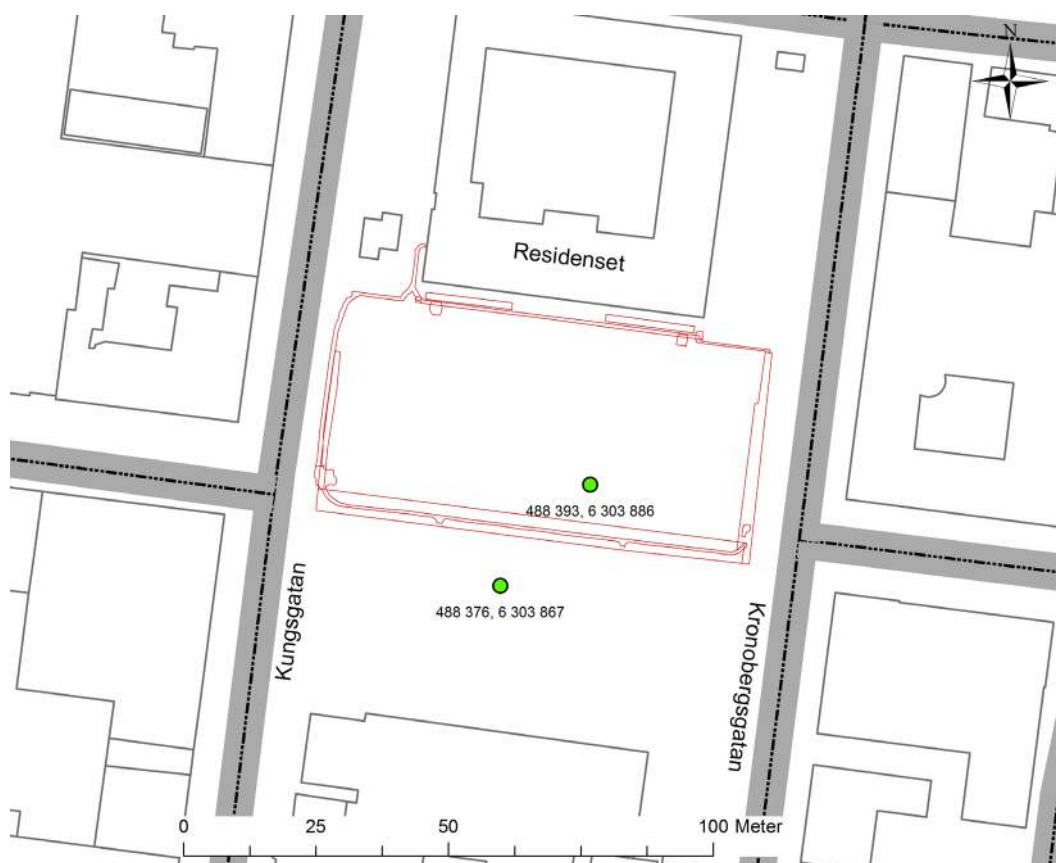
Erfarenheten från den föregående förundersökning var att bevarade lämningar och konstruktioner i regel påträffades 0,35 till 0,6 meter under torgytan. Vid förundersökningen 2013 hade man även kunnat konstatera att de översta lagren under torgbeläggningens sättsandslager i många fall utgjordes av utjämningslager med begränsat kunskapsvärde (Åstrand & Dutras Leivas 2013). Schakt-

ningen i samband med nedläggning av elkablarna skedde ner till ca 0,35 till 0,50 meter under dagens markyta, vilket alltså kunde vara tillräckligt djupt för att beröra äldre lämningar. Vid schaktningen för elkabel medverkade därför en arkeolog under större delen av tiden. En intensivare övervakning utfördes även vid markarbetena till de två bänkfundamenten som skulle gjutas framför residenset samt vid grävningen för flytten av dagvattenbrunnar, belysningsstolpar och flaggstänger.

Markarbetet vid dagvattenbrunnarna inbar ett schaktdjup ner till ca 1,5 meter och vid flaggstängerna ett schaktdjup på ca 1,1 till 1,3 meter. De äldre lämningar som påträffades vid dessa insatser handgrävdes och kon-

texterna dokumenterades genom inmätning och sektionsritningar. Vad det gäller övervakningen vid arbetet inför stelnläggningen utfördes denna extensivt då djupet på denna skedde ytligt ner till ett djup av ca 0,25 till 0,30 meter, och ner till de befintliga sättsandslager som fanns inom Stortorget.

Majoriteten av schakten och de påträffade kontexterna mättes in digitalt med totalstation, några har även digitaliserats i efterhand. Ett urval av påträffade kontexter och arbetsmoment har fotograferats med digitalkamera. Undersökningresultatet har sammanställts i dokumentationsprogrammet Intrasis. Kartor och planer har bearbetats i Intrasis Analysis samt Esri ArcMap.

Figur 3. Översiktsplan.

Resultat

Schaktningsövervakningen innebar att ca 450 m² undersöktes extensivt och 350 m² intensivt. Den intensiva övervakningen berörde de ytor där djupare nedgrävning genomfördes, vid kabeldragning, dagvattenbrunnar och flaggstänger. De extensivt övervakade ytorna var de som berördes av en grund schaktning i samband med ny stenläggning.

Totalt delades och mättes de undersökta ytorna in i tolv schakt (se figur 4).

Schakt 210

Schaktet togs upp i samband med den inledande nedläggningen av elkablar. Det löpte i öst-västlig riktning i torgets norra del längs residensets södra sida och tog sedan av i nord-sydlig riktning längs med Kungsgatan. En mindre stäcka på ca 10 meter grävdes även vid residensets sydvästra hörn i anlutning till ett kabelskåp. Nedläggning av elkablar skedde utmed hela sträckan av schaktet.

Den öst-västliga delen av schaktet som togs upp i torgets norra del hade ett djup av 0,35 - 0,40 meter och en bredd av 0,30 - 0,55 meter. Under den borttagna stenläggningen och sättsandslager framkom det i schaktbotten spridda spår av ett raseringslager (L5003). Detta framträdde som ett svartbrunt grusigt måttligt humöst lager med inslag av kol/sot, sten, tegelkross, hålglas och fynd av 1800-talsskaraktär. Mycket av fyndmaterialet var eldpåverkat. Lagret handrensades på några ställen längs med schaktet.

Väster om residensets entré fanns en opto-

kabel samt belysningskablar till fasadbelysning på ett djup av 0,4 meter, med underliggande raseringslager. Öster om residensets entré fram till dess hörn var schaktet ca 0,55 meter brett och 0,35 meter djupt och även i denna del framträdde raseringslagret (L5003). Även här löpte en kabel för fasadbelysning som var nedgrävd några centimeter ner i raseringslagret. Därunder kom i regel raseringslager (A5003) direkt utan mellanliggande sättsand. Öster om residensets östra hörn var schaktet något smalare med en bredd av 0,3 meter och ett djup av 0,35 till 0,4 meter. I den nedre delen av schaktet fanns fortsatt raseringslagret (L5003). Den del av schaktet som drogs fram till ett elskåp vid residensets sydvästra hörn var ca 10 meter långt, 0,6 meter brett och 0,35 meter djupt. I denna del av schaktet påträffades bara moderna grusfyllningar. Framför skåpet fanns i botten av schaktet en större sten, minst 0,5 meter stor, som låg med en rak tillhuggen sida vänd mot söder.

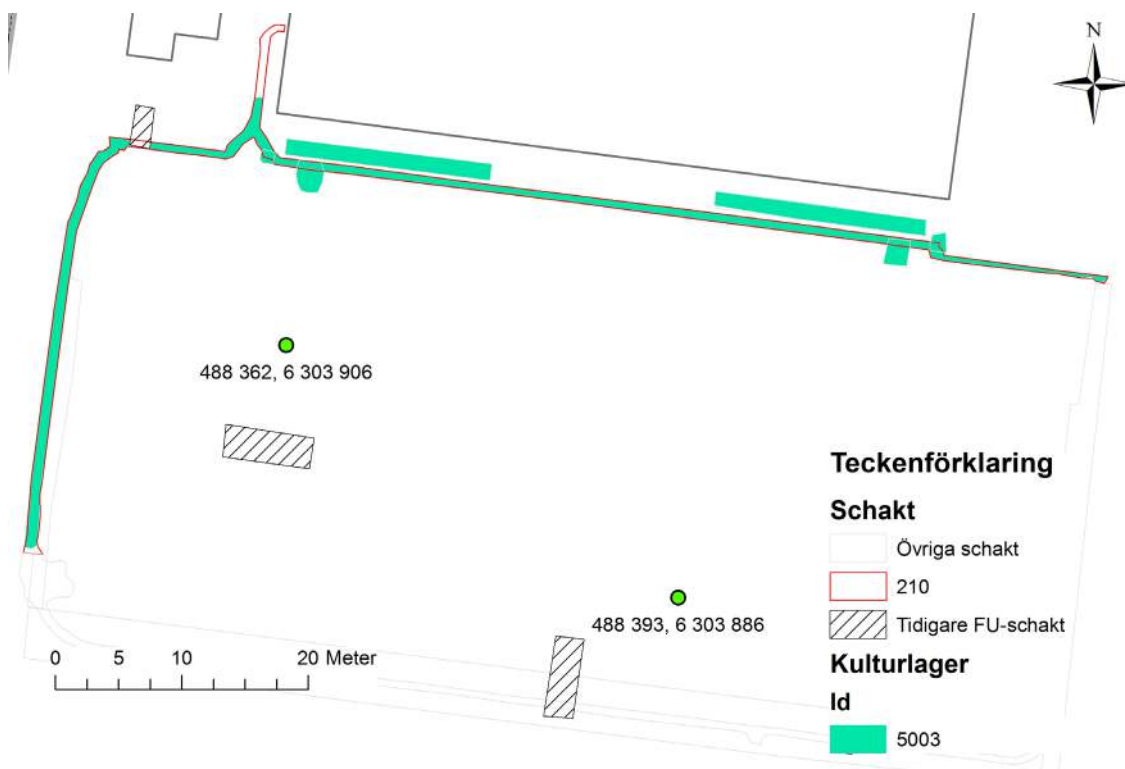
Den nordsydliga sträckningen av schaktet utmed Kungsgatan omfattade en bredd på ca 0,6 - 0,7 meter och ett djup av ca 0,5 till 0,4 meter. Även här framkom raseringslagret (L5003) på ett djup av ca 0,35 - 0,40 meter. Raseringslagret innehöll dock mindre tegelkross och fyndmaterial än den del av lagret som fanns framför residenset.

Lager 5003

Lager 5003 bestod av eldpåverkat material med relativt mycket kol och sot. Utifrån det eldpåverkade materialet och dess omfattning

Figur 5. Schakt 210 framför residenset. I botten på schaktet syns raseringslagret L5003.

Figur 6. Raseringslager L5003. Lagret uppträder i S210 men även i den övre delen av flera andra schakt.

bör lagret utgöra raseringsmassor som brukats för utjämning och planering av torget efter stadsbranden år 1843. Raseringslageret fanns längs hela södra sidan av residenset och längs med Kungsgatan, och fanns förutom inom schakt 210, även i schakt 632, 640, 646, 651, 1000 samt schakt 5033 (se figur 6).

Sammantaget bestod det av fläckig svartbrun till ljus grusig sand med inslag av tegelkross, stenflis, stenar samt fläckvisa koncentrationer av sot och kol. I lagret fanns ett karaktäristiskt fyndmaterial av kraftigt eldpåverkat material som smält glas, sintrat taktegel samt reduktionsbränd keramik. Utmed Kronobergsgatan bestod lagret av svartbrun, måttligt humös grus/sand med inslag av tegelkross och småsten, men i mindre mängd än i raseringslagren längs torgets norra sida.

Schakt 350

Schaktet grävdes för den inledande nedläggningen av elkabel och det löpte i en öst-västlig riktning utmed den befintliga gång- och cykelvägen som sträckte sig över den centrala delen av Stortorget (se figur 4 och 7). Längst i väst togs en 2 x 2 meter och 1,2 meter djup yta upp för en flytt av en dagvattenbrunn. Inga kulturpåverkade lager påträffades vid dagvattenbrunnen. Under ett 0,2 meter djupt brungrått gruslager med svagt humöst inslag fanns i stället en gulbrun grusig sand med småsten (morän). Schaktningen fortsatte sedan åt öster längs gång- och cykelvägen med en schaktbredd på ca 0,6 meter och ett djup av 0,3- 0,45 meter. Utmed de första 30 meterna framkom vad som föreföll vara naturlig, grusig sand i botten av schaktet. Därefter i den centrala delen av schaktet hittades två kulturlager, AL488 samt AL499 innan ett gruslager tog vid de sista 15 meterna av schaktet. Detta stämmer väl överens med resultaten från förundersökningen 2013 där man konstaterade att kulturlager saknades under den västra delen av gång- och cykelvägen och att dessa förmodligen schaktats bort när man jämnat ut höjdskillnader inom torget under tidigt 1900-tal.

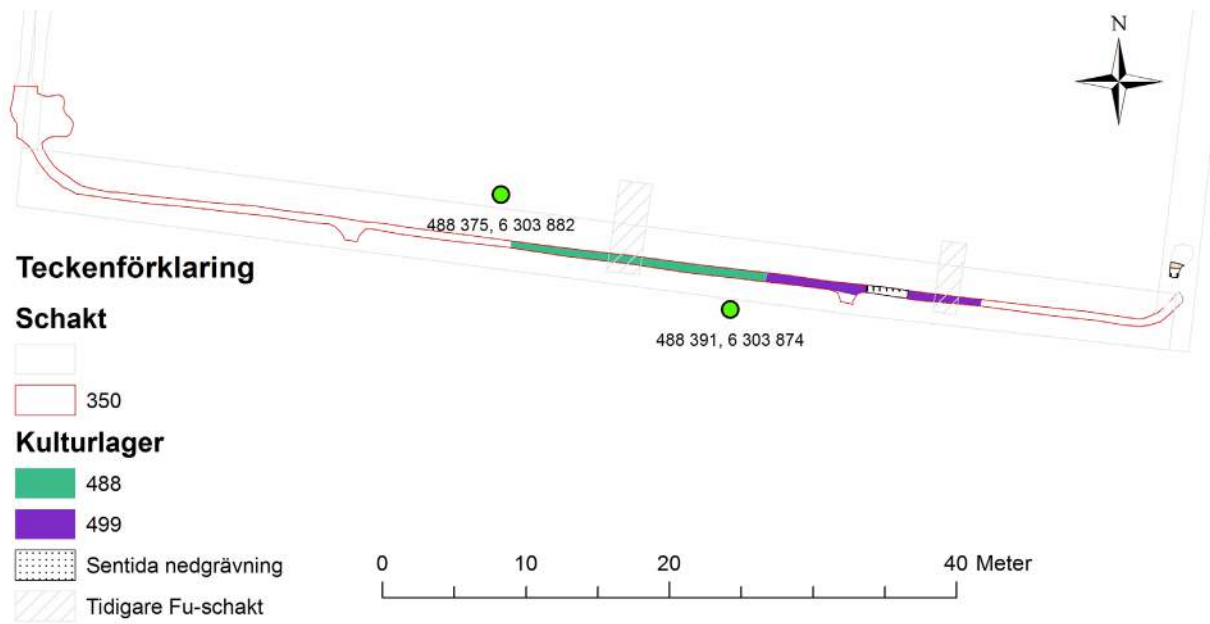
Lager 488

Lagret 488 bestod av ett brunt, måttligt humöst grusigt/sandigt lager med spridda inslag av kol och tegelkross. Lagret var synligt i schaktet på ett djup av 0,3-0,45 meter under markytan inom en ca 18 meter lång sträcka. Ledningsschaktet var nedgrävt maximalt 0,10 meter ned i lagret. Ett tidigare förundersökningsschakt från 2013 tangerade även längs en ca 2,5 meter lång sträcka där L488 motsvarades av ett lager som då kallades för L204 (Åstrand & Dutras Leivas 2013:15ff). Lagret tolkades då som ett utfyllnadslager eller grusigt väglager. Lagret tolkades nu på samma sätt och i stort sett inga fynd påträffades. Den östra delen av lagret överlagrades av ett sentida mellanliggande sandlager under gatsten och sättsand som sedan fördjupades och fortsatte inom hela fortsättningen åt öster. Lagret bytte sedan karaktär och övergick till L499.

Lager 499

Lagret 499 bestod av ett mörkbrunt, kraftigt humöst grusigt/sandigt lager med rikligt inslag av småsten. Lagret fanns längs en ca 15 meter lång sträcka. Det framkom under ett i sen tid påfört kraftigt sandlager på ett djup av 0,4 meter. Fläckvis nådde schaktet inte ned i lagret som då istället var täckt av sand. Schaktningen berörde ytan av lagret och som mest togs några centimeter av lagret bort. I ytan hittades en mindre mynningskärva av eventuellt äldre rödgods (fnr 4).

När lagret upphörde i öster var det för att det ovanliggande sandlagret var djupare och täckte kulturlagret. L499 tangerades även av ett tidigare förundersökningsschakt kallat S729 (Åstrand & Dutras Leivas 2013:22ff). Lagret tolkas då som nu som en övre del av de mer känsliga och kunskapsintensiva stadslagren.

Figur 7. Schakt 350 mer de påträffade arkeologiska lagren. Notera de tidigare grävda schakten som togs upp vid en förundersökning 2013.

Figur 8. Schakt 350. Foto mot öster.

Schakt 515

Schaktet låg i den sydöstra delen av området och togs upp med anledning av flytt av en dagvattenbrunn och en belysningsstolpe (figur 4). Den nya brunnen grävdes ner på ett djup av 0,85 meter och vid 0,4 meter djup framträdde svarta kulturlager. Eftersom det inte fanns möjlighet att ändra läget för schaktet handgrävdes hela ytan i schaktet ned till steril nivå på ett djup av 0,9 meter. Schaktet hade i plan en storlek på ca 2,4 x 1,4 meter.

Schaktet berörde en del av en medeltida huslämning. Lämningsar med anknytning till detta hus framkom direkt under sentida sandlager (figur 9). Den översta nivån utgjordes av ett brandlager (L541). Där under finns ett tolkat underliggande avsatt golvlager (L549) ovanpå rester från ett lergolv (L552). I den södra delen av schaktet framkom en väggränna (A574) samt några stenar som förmodligen utgjort syllstenar. Väggrännan och syllstenarna tolkades vara husets avgränsning åt söder. I den norra delen av schaktet fanns ett stenskott stolphål med oklar koppling till huset. Under husresterna fanns två utfyllnadslager (L555, L561) samt därunder ett odlingslager. I schaktets södra ände fanns en modern stör-

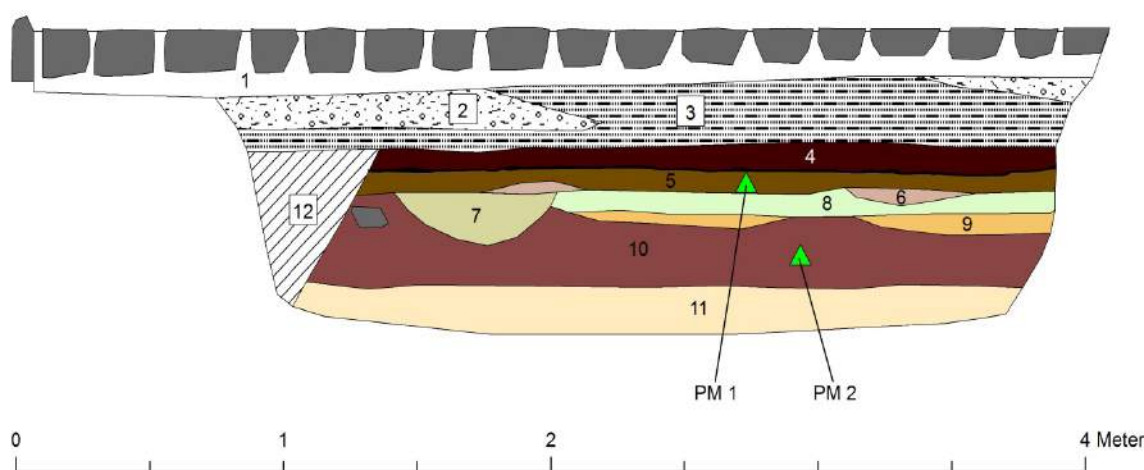
ning i form av en nedgrävning till den befintliga dagvattenbrunnen. En elkabel löpte även längs den östra schaktkanten på ett djup av ca 0,55 meter. I övrigt var kulturlagren orörda.

Lagerbilden visade alltså att det först funnits odlingsmark på platsen. Därefter har man påfört grus som underlag för en byggnad med lergolv. Denna byggnad har sedan ha brunnit och raserats. Lager yngre än detta skede var inte bevarade utan har förmodligen skalats bort vid utjämning inom torgytan.

De påträffade kontexterna handgrävdes med skärlev och gick igenom på hackbord ned till odlingslagret. Därefter gick enbart hälften av massorna igenom på hackbord till dess att odlingslagret var helt bortgrävt.

Lager541

Lager 541 utgjordes av ett brandlager och framträdde direkt under i sen tid påförda sand. Lagret bestod av ett mörkt, svart till svartbrunt, kraftigt humöst kulturlager med stort inslag av sot och kol samt fläckar av bränd lera (se figur 10). Vid rensning framträdde i botten av lagret en distinkt horisont med träkol inom större delen av ytan. Den förhållandevis jämna spridningen över hela ytan

Figur 9. Sektion av schakt 515 mot väster. 1) Stenläggning och sättsand. 2) Jordblandad sand (recent). 3) Ljus finkornig sand (recent). 4) L541 med brandhorisont i botten. 5) L549, avsatt golvlager med något oklar utbredning i sektionens södra del. 6) L552, delar av lergolv. 7) A574 med fyllning L558. 8) L555 grusigt utfyllnadslager. 9) L561 påfört gruslager. 10) L564 odlingslager. 11) Opåverkad grusig sand. 12) Sentida nedgrävning för dagvattenbrunn.

Figur 10. Brandlager 541 frilagt i schakt 515. Foto mot NV.

antydde att det inte rörde sig om material från en eldstad utan att det var ett brandlager. På sina ställen fanns liggande förkolnat trä där man kunde se trätets riktning inom max 0,2 meter långa partier. Olika orientering förekom på träet. Inom ytans södra del fanns en koncentration av träkol i östvästlig riktning med en bredd av 0,3 till 0,5 meter (i anslutning till trolig vägglinje). Lager 541 täckte hela schaktet och utgjorde alltså en tydlig brandhorisont. Lagret var i sin helhet 0,10 meter djupt, där den distinkta brandhorisonten var 0,01 - 0,05 meter tjock.

Ett mindre fyndmaterial påträffades som bland annat bestod av ett bronsbleck och enstaka mindre keramikbitar. Fynden som påträffades i den nedre delen av lagret var bitvis svåra att separera från det underliggande lagret L549.

Lager 549

Lager 549 utgjordes av ett brukningslager avsatt ovanpå en golvyta. Lagret bestod av ett mörkbrunt, kraftigt humöst lager, med inslag av kol och sot. Kolet och soten var dock mer spritt och bildande inte en lika tydlig horisont som i det ovanliggande L541. Bitvis var det dock svårt att särskilja lagren, särskilt i norra delen. Lager 549 innehöll rikligt med obrända

djurben som dock var så dåligt bevarade att de inte gick att ta upp. Lagret som var ca 0,05 till 0,10 meter tjockt innehöll förutom djurben en handfull fynd, bland annat en sölja och ett bultlås av järn. Lagret som var ca 1,7 – 1,4 meter sträckte sig fram till vägglinjen i söder men avslutningen var där något otydlig. Under det avsatta golvlagret fanns rester av ett lergolv L552.

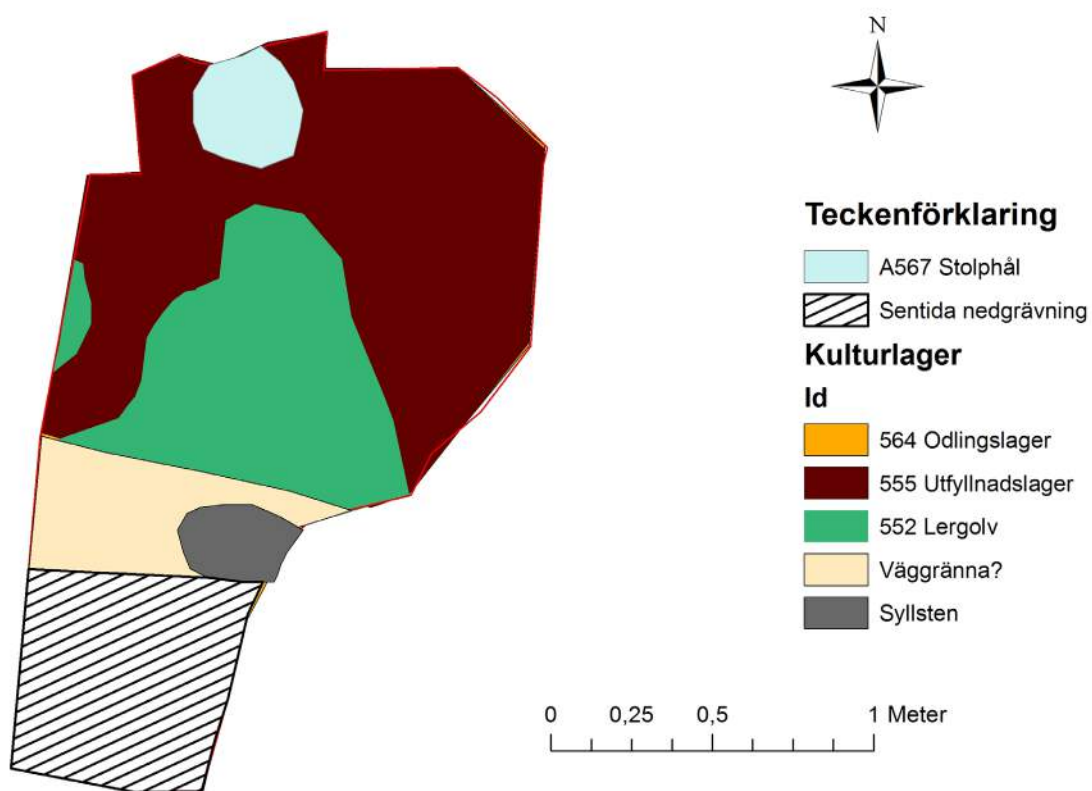
I lagret togs träkol för en vidare vedartsanalys och datering. Dateringsresultatet indikerade en ålder på huset på omkring 1310 – 1440 e.Kr.

Lager 552

Lager 552 utgjordes av ett lergolv som bestod av vitgul lera med inslag av kol och sot. Lagret sträckte sig fram till en vägglinje i södra delen där den hade en rak och tydlig avslutning (se figur 11 och 12). Lergolvets norra del var trasigt och enbart fragmentariskt bevarat. Den bevarade storleken var 1,0 x 1,1 meter men lagret bör ursprungligen ha täckt hela schaktet norr om husets vägglinjen. Lagret hade en tjocklek av 0,01- 0,04 meter. Ett begränsat fyndmaterial av bland annat en spik/nit samt två mycket små fragment av keramik hittades i lergolvet. Under lagret fanns gruslagret L555.

Figur 11. Lager 552 rest efter lergolv. Foto mot öst.

Figur 12. Schakt 515. Figuren visar utbredningen av lergolvet i plan och dess relation till angränsande kontexter. Lager 555 är den underliggande nivån och stolphålet A567 ligger stratigrafiskt ovanför.

Lager 555 samt lager 561

Lagret 555 framkom direkt under lergolvet (L552) förutom i de partier av schaktets norra del där lergolvet saknades och där L555 istället låg under L549. Lagret var ca 0,06 – 0,08 meter tjockt och bestod av ett mörkbrunt, homogent, kraftigt humöst sandigt gruslager med inslag av småsten, kol och sot. Lagrets undre del hade lägre inslag av humöst material och övergick mot botten till att vara ett grusigt lager som helt saknade inslag av organiskt material. Det sistnämnda skiktet utan organiskt material mättes in som lager 561. Detta hade en tjocklek mellan 0,01 – 0,06 meter men var inte heltäckande. De båda lagren bestod av grus som förmodligen var påfört inför anläggandet av huset. Lager 555 skars i den södra kanten av vägrännan A574/L558. Gruslagren var utlagda ovanpå odlingslagret L564.

L558, A574 samt A570

Rännan A574 tolkades som en väggränna som var nedgrävd i östvästlig riktning i schaktets södra del. Den i schaktet frilagda delen av rännan hade en längd av 1,0 och en bredd av 0,40 meter. Den var som djupast 0,18 meter. Väggrännan hade en fyllning, L558, som bestod av mörkbrun, kraftigt humös sandig fyllning. Det humösa inslaget föreföll bestå av förmultnat trä. I den östra delen av rännan fanns tre stenar med en storlek av ca 0,25 meter som kan vara möjliga syllstenar (A570).

Stratigrafin visade att rännan i sin helhet var överlagrad av brandlagret L541 samt i den norra delen delvis även av lergolvet samt det avsatta golvlageret. Avgränsningen av dessa båda var dock något oklar. Det var även tydligt att rännan varv grävd igenom det påförda gruslagret L555. Rännan bör ha grävts vid anläggandet av det medeltida huset där rännan och syllstenarna ingått i husets södra vägglinje. Väggrännan har grävts efter det att man iordningställt platsen genom att lägga ut gruslagret L555/L561.

I rännans fyllning påträffades en bit vit lera samt en fragmenterad djurtand. Den senare

valdes ut för datering, men vid prepareringen inför analysen visade det sig att den innehöll för lite organiskt material.

Lager 564

Lagret 564 var ett odlingslager som bestod av innehöll homogent mörkbrun, kraftigt humös grusig sand. Lagret påträffades under L555/561 och täckte hela schaktet. Lagret innehöll spridda små kolbitar men saknade helt fynd. Lagret hade en tjocklek av 0,15 -0,20 meter. Den undre delen var betydligt ljusare och hade mindre inslag av humöst material.

A567

Stolphålet A567 var ca 0,35 meter i diameter, stenskott och framträdde som en stenkonzentration redan i det översta bevarade lagret AL541 (figur 13). Stenskoningen bestod av eldpåverkade stenar med en storlek mellan 0,10 till 0,3 meter. Mellan stenarna fanns ett 0,10 meter stort tomrum där stolpen bör ha stått. Fyllningen bestod av svartbrun sotig sandig morän lik L541. Stolphålet var tydligt nedgrävt genom L555 och L561 men med oklart förhållande till högre belägna lager. Eftersom stolphålet var förhållandevis grunt (0,20 meter) kan detta tala för att det grävts från en högre, icke-bevarad nivå. Det är alltså oklart om det ingått i det brunna huset eller inte.

Figur 13. Stolphålet A567. Foto mot norr.

Schakt 632

Detta schakt som var ca 2,5 x 2,5 meter i plan samt 1,1 meter djupt grävdes inför ett fundament till en flaggstång vid residensets västra hörn (figur 4 och 14). Schaktets norra del hade tidigare berörts av det grundare schaktet 210. Under torgets stenläggning och det därunder liggande raseringslagret L5003 fanns en kraftig jord- och stenfyllning (A5001) som framkom på ett djup på 0,25 – 0,50 meter under torgytan och fortsatte ner till schaktbotten.

A5001

Anläggningen A5001 bestod av kraftig jord- och stenfyllning som påträffades direkt under raseringslaget L5003. A5001 täckte hela schaktet ner till dess botten på 1,1 meters djup. Någon avgränsning för denna nedgrävning kunde inte urskiljas inom schaktet. Fyllningen bestod av stenar, ofta delade eller tillmakade stenar, med en storlek av upp till 1,5 meter i diameter. Det fanns även mindre sten, enstaka tegelkross och skärvor av buteljglas. Mellan stenarna fanns mörkt brungrå måttligt humös grusig sand med kol. Fyllningen var inte särskilt hårt packad och det fanns även hålrum mellan stenarna.

Det är oklart vad A5001 representerar. Initialt bedömdes att det kunde vara exempelvis

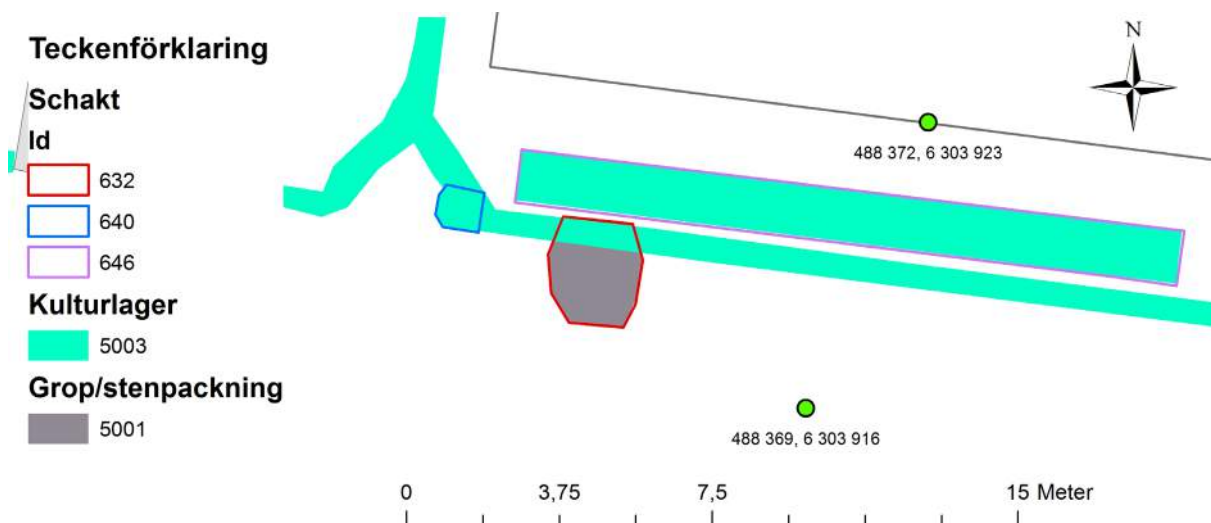
en källgrund men efterhand som den undersöktes konstaterades att det inte fanns några tecken på lagd sten, eller nedgrävningskanter. Stenmaterialet var även grövre än det som förekommit i igenfyllda källare i andra delar av torget. Möjligen kan det röra sig om en dränering eller något annat som grävts upp och lagts igen i anknötning till bygget av residenset.

Samma typ av stenfyllning påträffades i det schakt som togs upp vid motsvarande läge vid torgets nordöstra sida (S651), vilket stärker tolkningen om att det kan röra sig om någon form av nedgrävning med anknötning till residenset.

En metalldetektering genomfördes även under schaktningen. Detta med tanke på den myntskatt som hittades på 1910-talet strax söder om schaktet. Inga mynt påträffades dock vid den nu genomförda detekteringen.

Schakt 640

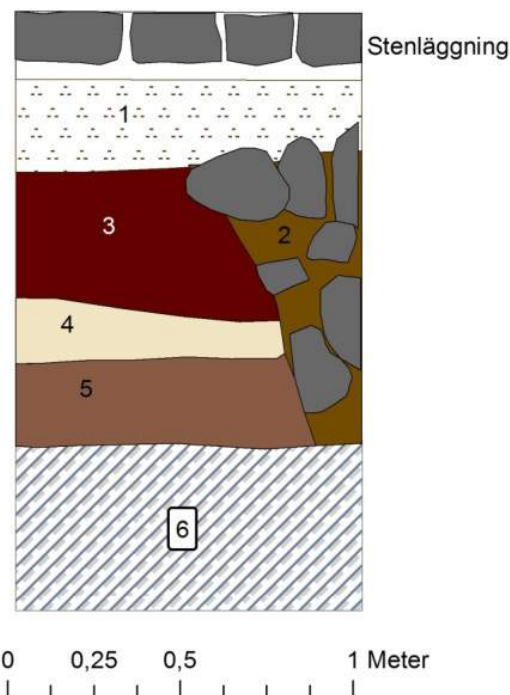
Schakt 640 utgjordes av den grop som uppstod då den befintliga flaggstången vid residensets sydvästra sida togs bort (figur 4 och 14). Schaktet var ca 1 x 1 meter samt 1,1 meter djupt. Eftersom schaktet berörde en redan exploaterad yta var lagren omrörda

Figur 14. Schakt 632, 640 samt 646.

men i den västra schaktvägen fanns en sektion där det gick att följa lagerföljden (C655, figur 15 och 16).

På ett djup av 0,45 meter under den stenslagda torgytan påträffades raseringslagret (L5003) som bestod av svartbrun, måttligt humös grusig sand samt tegelkross, flisig sten samt kraftiga sot- och kolfläckar. I denna del av raseringslagret var även inslaget av eldpåverkat fönsterglas samt taktegel omfattande. I sektionens norra del fanns därunder en nedgrävning med större stenar i storleken 0,1- 0,3 meter. Fyllningen mellan dessa bestod av gråbrun, måttligt humös sand. Denna nedgrävning var grävd igenom ett lager med svartbrun, måttligt humös grusig sand. Lagret innehöll flera linser med träkol och sot. I lagret fanns även småsten och taktegel som ej var sekundärbränt. Under detta lager fanns på ett djup av 1,0 meter en påförd gulvit sandig silt utan humösa inslag som tolkades vara ett sättsandslager eller en golvyta. Här gjordes även ett fynd av grönt hålglas. Ytterligare en nivå lägre och ner till schaktbotten framträdde ett lager med gråbrun, måttligt humös grusig sand med inslag av tegel, småsten och kol. Vid stick med jordsond kunde man notera att lagret fortsatte ned till ett djup av minst 1,6 meter under torgytan. Det är dock oklart om den dokumenterade lagerföljden är inom avsatta kulturlager eller i fyllningen till i en större nedgrävning.

Figur 16. Sektion C655 i schakt 640. 1) Grusig måttligt humös sand med rikligt av tegel, flisig sten, kol, sot och lerfläckar, raseringslager L5003. 2) Gråbrun måttligt humös sand, fyllning i nedgrävning med stenar. Inmätt som A5037. 3) Mörkt svartbrun måttligt humös grusig sand, linser av kol och sot, småsten och eldpåverkat taktegel. 4) Gulvit sandig silt utan humösa inslag, tolkas som sättsand. 5) Mörkt gråbrun måttligt humös grusig sand med inslag av tegel, småsten och kol. 6) Sannolikt fortsättning av lager 5 under schaktbotten, vilken via provstick klargjordes vara ytterligare minst 0,5 meter tjock.

Figur 15. Sektion C655 i schakt 640. Fotot mot NV.

Schakt 646

Schakt 646 grävdes inför gjutning av ett fundament till en bänk vid den sydvästra sidan av residenset (figur 14 och 17). Schaktet var strax under 17 meter långt och ca 1,3 meter brett och det grävdes ner till ett djup av ca 0,4 meter under den befintliga torgytan. Under en ca 0,20 – 0,25 meter tjock stenvägg och sättsand påträffades raseringslaget (AL5003) som gick att följa ner till schaktbotten. Raseringslagret var mörkt svartbrunt/brunt med rikligt med stenflisor, tegelkross samt fläckvisa koncentrationer av träkol. Det fanns även ett inslag av kraftigt eldpåverkat material som smält glas, förslagat taktegel samt kraftigt sekundärbränt flintgods. I schaktets västra del förekom enstaka större stenar samtidigt som inslaget av eldpåverkat material var lägre. Denna ändring i lagersammansättningen beror förmodligen på att man här har fortsättningen av den stora nedgrävningen A5001 i schakt 632. Längst i väster fanns åter ett kraftigt inslag av eldpåverkat tegel vilket tolkades som att nedgrävningen A5001 var passerad.

Schakt 651

Schakt 651 grävdes för placeringen av en flaggstång vid residensets sydöstra sida (figur 18). I schaktet som totalt var ca 2,5 x 2,5 meter samt 1,1 meter djupt, fanns stenvägg och modern sättsand ned till ett djup av ca 0,45 meter. Mellan 0,45 och 0,75 meter fanns ett homogent omrört brungrått, måttligt humöst, grusigt lager med tegelkross, kritpipsfragment och smält glas, vilket tolkades som raseringslager L5003. Under detta fanns en nedgrävning/jord- och stenvägg av samma karaktär som A5001 som bestod av upp till 1,0 meter stora stenar. Stenväggen mättes in som A5002 och upptog hela schaktet.

A5002

A5002 utgjordes av en stenvägg nedgrävning/stenvägg som framkom på ett djup av 0,75 meter under torgytan och täckte hela schaktytan. (figur 18) Utbredningen gick således inte att avgränsa. Fyllningen bestod av grova, upp till 1,0 meter stora stenar, mindre stenar samt

Figur 17. OS646. Foto mot öst.

enstaka tegelkross. Mellan stenarna fanns en relativ lös fyllning bestående av brungrå måttligt humös grus och sand. Ett fyndmaterial med yngre rödgoods, kakelugnsfragment samt en järnkniv hittades.

Precis som för A5001 i schakt 632 fanns det inte några tendenser till källarväggar eller andra konstruktioner. Både 5001 och A5002 ligger även förhållandevis symmetriskt i förhållande till residenset och möjligen kan de vara dräneringar i samband med uppförandet av detta.

Schakt 1000

I schakt 1000 togs den befintliga flaggstången vid residensets sydöstra sida bort (figur 4 och 18). Schaktet som grävdes var ca 1,5 x 1,5 meter samt 1 meter djupt. Eftersom schaktet berörde en redan exploaterad yta var lagren omrörda och spår efter raseringslagret AL5003 gick att se. I schaktets nordvästra del fanns dock bevarade rester av en stengrund (A1005).

A1005

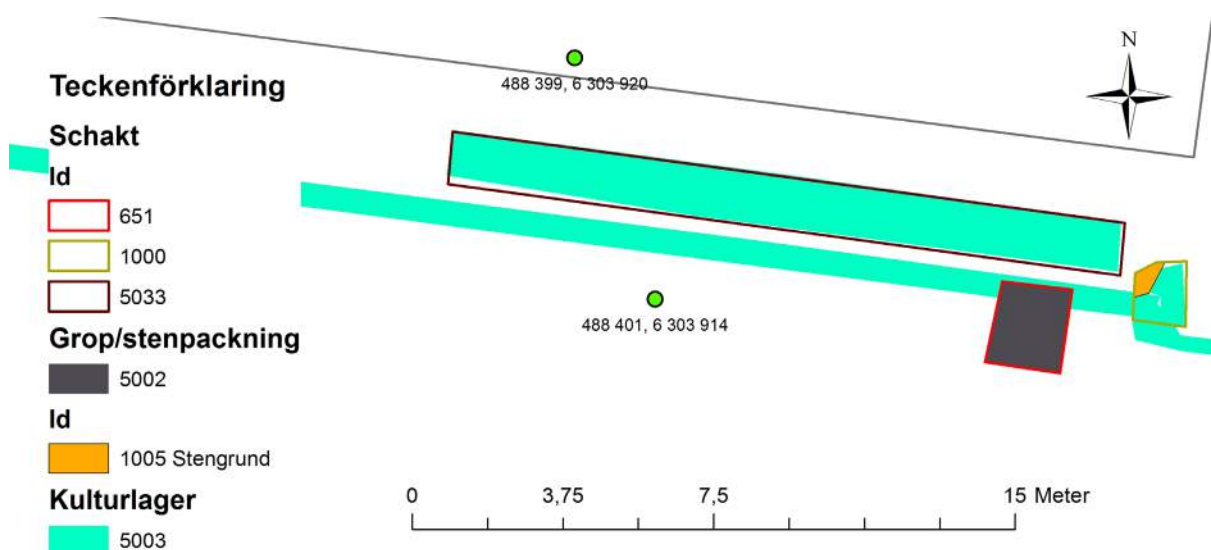
Stengrunden A1005 bestod av 0,3 till 0,4 meter stora stenar med mellanliggande fyllning av mindre sten och tegelbitar. Fyllningen var

bitvis löst packad och det fanns även hålrum mellan stenarna. Den del av stengrunden som var bevarad i schaktet var ca 0,5 – 0,9 meter stor och den hade skadats då man satte fundamentet till flaggstången.

Stengrunden kom på ett djup av 0,4 meter under markytan och fortsatte vidare ned under schaktets bottennivå som låg på ett djup av 1,0 meter. Väster om stengrunden fanns varviga lager med grusig sand/silt växlande mellan kraftigt humös och utan humösa inslag. I sektionen mot norr kunde man se att lagren sluttade svagt åt väster vilket kan tyda på att den möjligen utgjorde fyllning i en igenlagd källare. Eftersom någon bevarad innervägg inte fanns kvar var detta svårt att avgöra och det skulle även kunna röra sig om en annan, senare nedgrävning/störning.

Schakt 5033

Schaktet var av samma typ som schakt 646 och grävdes för gjutning av fundament till bänk vid den sydöstra sidan av residenset (se figur 4 och 18). Schaktet var ca 17 x 1,5 meter och grävdes ner till ca 0,4 meter. Under ca 0,30 meter tjocka torglager och sättsand framkom raseringslager L5003.

Figur 18. OS651, 1000 samt 5033.

Schakt 5034

Schakt 5034 löpte i en öst-västlig riktning längs med en tidigare gång- och cykelbana (se figur 4). Schaktet som var ca 80 x 5 meter och ca 0,25 - 0,30 meter djupt, övervakades extensivt och grävdes med anledning av en ny stenläggning. Den grunda schaktningen berörde endast sättsandslagret till den tidigare stenläggningen och inga arkeologiska kontexter påträffades. Schaktet tangerade även kabelschaktet OS 350.

Schakt 5035

Inom schakt 5035 togs den befintliga stenläggningen bort längs en ca 40 meter lång sträcka utmed en nord-sydlig stäckning vid Kronobergsgatan. Arbetsdjupet innebar bara att de befintliga sättsandslagren frilades (se figur 4). Inga arkeologiska kontexter framkom inom schaktet.

Schakt 5036

Markarbetena inom ytan för schakt 5036 innebar att den befintliga stenläggningen togs bort längs en ca 25 meter lång sträcka, som löpte i en nord-sydlig riktning utmed Kungsgatan och det tidigare dragna schakt 210 (se figur 4). Precis som inom schakt 5035 innebar arbetet att enbart de befintliga sättsandslagren berördes. Inga arkeologiska kontexter framkom inom schaktet.

Fynd

Vid förundersökningen tillvaratogs ett fyndmaterial som omfattade totalt 24 fyndposter (se bilaga). I dessa fyndposter ingår även ett urval av de fynd som påträffades i 1800-talets raseringslager, exempelvis sekundärbränt flintgods (fnr 12). Dessa fynd tillvaratogs eftersom de åskådliggör resultaten av den kraftiga stadsbranden 1843. I lager 499 framkom ett intressant fynd i form av en eventuell mynningsbit av äldre rödgods (fnr 4). Den största delen av fynden tillvaratogs i schakt 515 och ingår i sammanhanget omkring den medeltida huskonstruktionen. Där påträffades vad som förmodligen är ett bultlås, en remsolja i järn, ett bronsbleck samt spikar och nitar. Fynden hör förmodligen samman med såväl byggnaden i sig som föremål som tappats eller lämnats kvar inom huset.

Analys och konservering

De analyser som utfördes i samband med förundersökningen var vedartsanalys samt ¹⁴C-datering. Tre prover skickades på vedartanalys och tre prover valdes även ut för ¹⁴C-datering. Inför undersökningen var avsikten att datera de äldsta lager som påträffas i anslutning till de båda dagvattenbrunnarna. Så skedde även då de prover som valdes ut avsåg att datera huset i OS515 samt det i schaktbotten påträffade odlingslaget.

Vedartsanalys

Syftet med vedartsanalysen var att få fram lämpligt material att datera samt se om de påträffade träslagen kunde bidra till tolkningen av huskontexten i OS515. Analysen utfördes av Erik Danielsson, Vedlab (se bilaga). De tre prover som valdes ut för vedartanalys togs från brandlagret A541, golvlagret A549 samt odlingshorisonten A564.

I provet från det avsatta golvlagret, L549, påträffades flera olika träslag, björk, bok, gran samt salix. I det ovanliggande brandlagret, AL541, fanns ek och bok. Resultatet visar att

det således är en stor mängd träslag och det är därför svårt att med säkerhet avgöra vad de representerar och hur de relaterar till det medeltida huset. I provet från odlingshorisonten bestod det förkollnade materialet av björk, tall samt en bit näver.

¹⁴C-analys

Utifrån vedartsanalysen togs två prover ut, dels salix från golvlager AL 549 samt kol från björk i odlingslagret (AL564). I fyllningen till väggrännan (AL558) valdes även en fragmenterad djurtand ut vidare datering. Tandens visade sig dock innehålla för lite organiskt material för att kunna dateras. Analysen utfördes av Ångströmlaboratoriet vid Uppsala Universitet.

Konservering

Inom ramen för undersökningen fanns medel för att genomföra en mindre konservering. Denna utförs av Max Jahrehorn/Oxider AB och beräknas vara genomförd under våren 2015. Följande föremål valdes ut vilka alla kom i samband med den påträffade huskonstruktionen i schakt 515:

Fnr 18 – Bronsbleck (Lager 541/549)

Fnr 19 – Sölja i järn (Lager 549)

Fnr 21 – Hasp (nyckel?) i järn (L552)

Fnr 24 – Bultlås i järn. (Lager 549)

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
541	5004	Brandlager	9,6g	3,2g 6 bitar	Bok 2 bitar Ek 4 bitar	Bok 312 mg	
564	5005	Odlingshorisont	0,6g	0,3g 7 bitar ⁴	Björk 5 bitar Tall 1 bit Bark/Näver 1 bit	Björk 53mg	Utvald för datering
549	5006	Golvlager	1,0g	0,9g 11 bitar	Björk 5 bitar Bok 3 bitar Gran 2 bitar Salix 1 bit	Salix 9mg	Utvald för datering

Tabell. Vedart

Anl.	ID	¹⁴ C-ålder BP	Datering 2 sigma	Tidsperiod	Vedart
564	5005	1361 ± 33	600 - 710 AD (90,5 %) 740 - 770 AD (4,9 %)	Vendeltid	Björk 53mg
549	5006	538 ± 32	1310 - 1350 AD (29,2 %) 1380 - 1440 AD (66,2 %)	Medeltid	Salix 9mg
558	5007	-	-	-	-

Tabell. ¹⁴C-datering

Diskussion och åtgärdsförslag

Man har länge antagit att det under stenläggningen på Stortorget döljer sig lämningar efter Växjö gamla stad. Detta kunde även bekräftas vid den förundersökning som gjordes 2013 då omfattande lämningar från såväl den medeltida staden som från 16- och 1700-talens bebyggelse påträffades (Åstrand & Dutra Leivas 2013). Eftersom kunskaperna omkring den äldsta staden är begränsade och eftersom inte mycket orörd mark återstår så har de bevarade lämningarna ett stort värde. Stortorget intar här en särställning eftersom detta är den i särklass största sammanhängande ytan med bevarade stadslager. Områdets läge mitt i den äldsta staden gör även att lämningarna har möjlighet att spegla viktiga skeden i stadens historia.

Med utgångspunkt från detta var den aktuella upprustningen av torget utformad på sådant sätt att man så lite som möjligt skulle beröra äldre lämningar. Syftet med den aktuella förundersökningen var därför i första hand att genom schaktningsövervakning och rådgivning på platsen se till att de äldre lagren skyddades från ingrepp. Något som enligt vår bedömning fungerade mycket väl. Det var enbart vid ett fåtal punkter som man inte kunde undvika djupare grävning och arkeologisk undersökning och dokumentation kunde då utföras. Inga ytterligare åtgärder har därför bedömts vara nödvändiga i samband med det aktuella projektet. Det är dock viktigt att vid eventuella framtida ingrepp i området ha en hög ambitionsnivå då det gäller bevarande och dokumentation. Även mindre ingrepp kan

ge väsentlig information om stadens historia något som bland annat visas av den medeltida huslämning som påträffades i schakt 515.

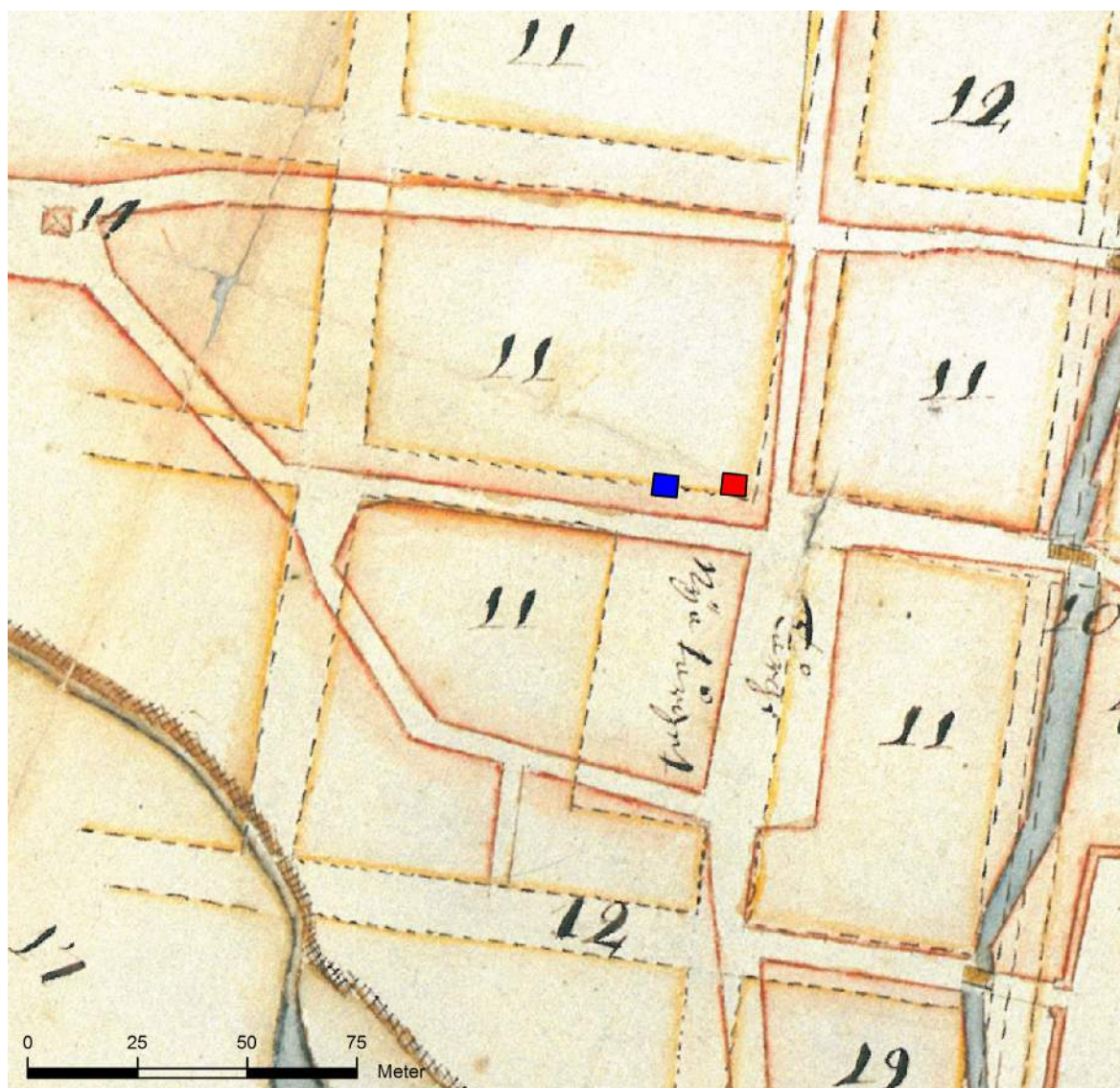
Den tidigare förundersökningen 2013 hade visat att äldre lämningar i regel uppträder på en nivå av 0,35 till 0,6 meter under dagens torgyta. Vid stenlägningsarbetet behövde man inte gå ned till dessa djup. Vid nedläggningen av elkabel, vilket berörde stora delar av ytan, grävde man till en nivå av 0,35 till 0,5 och man frilade då ofta den övre delen av stadslagren. Inom förundersökningsområdets norra och västra del frilades då i regel ett utjämningslager, L5003, som bestod av raseringsmassor från stadsbranden 1843. Detta lager innehöll inte några konstruktioner och fungerade snarast som ett skyddande hölje över de lägre nivåerna. I förundersökningsområdets sydöstra del, inom den östra halvan av den korsande gång- och cykelvägen frilades även kulturlager på motsvarande djup. De lager som här uppträder direkt under de sentida fyllningarna utgörs inte av 1800-talets raseringslager utan det förefaller som om man kommer direkt ned i medeltida lager. Så var fallet vid förundersökningen 2013 och det samma konstaterades även i det aktuella schaktet 515 där ett medeltida brandlager fanns direkt under modern sand- och grusfyllning. Lämningarna under denna del av torget är därför särskilt känsliga för ingrepp. Vid förundersökningen kunde även notera att det fanns symmetriskt placerade sentida störningar vid residenset sydvästra respektive sydöstra hörn. Utbredningen av dessa är oklar. Förmodligen rör det sig om

grävningssarbeten som utförts i samband med uppförandet av residenset.

Den huslämning som påträffades i det tidigare nämnda schakt 515 var av särskilt intresse eftersom man här fick en inblick i ett medeltida hus. Det rör sig om ett trähus som brukats under 1300-talet eller under 1400-talets tidiga del. Fynden av bultlås, hasp och spikar hör förmodligen samman med själva byggnaden. Av särskilt intresse är att huset var den första byggnaden på platsen och att det anlagts på tidigare odlad mark. För att få bra underlag till huset hade man lagt ut ett gruslager över den underliggande odlingsjorden och byggt ovanpå detta. Att det funnits odlingsmark inne i staden är inte förvånande. Trädgårdsodlingar och kålgårdar har varit viktiga för försörjningen och Växjö var en stad med ett ovanligt stort inslag av odlingsmark (Dutra Leivas & Åstrand 2014:65ff). En ¹⁴C-datering från odlingslagret gav en datering till vendeltid. Även vid andra undersökningar har kolprov ur odlingslagret gett förhistoriska dateringar och förmodligen speglar detta att det funnits en sådan länge brukad odlingsjord på platsen (Åstrand & Dutra Leivas 2013: 40, Dutra Leivas & Åstrand 2014:65ff.). Även i ett schakt som grävdes 2012 ett litet stycke från det aktuella medeltida huset kunde man konstatera att den understa nivån utgjordes av odlingsjord (Dutra Leivas & Åstrand 2014:46). Denna odlingsjord kan alltså vara från vanlig stadsodling men det är även möjligt att området omkring Stortorget, anlades på äldre åkermark. Något som kan ha skett i samband med stadens expansion under första halvan av 1300-talet. Det skulle i så fall

betyda att hantverks- och köpmannastaden, som låg väster om Guldsmedbäcken, skulle kunna vara betydligt senare än bebyggelsen vid domkyrkan och att stadens expansion sker ungefär samtidigt som stadsprivilegierna utfärdas. Ytterligare belägg krävs dock för att bekräfta en sådan hypotes.

Ett annat intressant faktum var att man i schakt 515 fick en tydlig bild av det medeltida husets begränsning åt söder. Även vid förundersökningen 2013 frilades delar av ett medeltida hus och man kunde då fastställa var gränsen mellan husets södra vägg och den intilliggande gatan hade gått (Åstrand & Dutra Leivas 2013:22). Man kan konstatera att de båda husen har samma orientering. Om man gör en jämförelse med 1658 års karta kan man se att båda husen har legat längs den norra sidan av den medeltida Storgatan vars bebyggelsestruktur vi nu kan börja ana. På figur 19 är läget för de båda husen ungefärligt markerade även om det bara husens begränsning åt söder som säkert kunnat fastställas. I jämförelse med kartan förefaller det som om de medeltida husen snarast ligger vid den streckade linje som markerar gränsen 1600-talets nya kvarter. Gränsen mellan medeltida gata och kvartersbebyggelse var dock mycket tydlig i det schakt som undersöktes 2013 och det förefaller som om kartans bild är något förskjuten åt söder. De medeltida bebyggelselämningar som påträffades i schakt 515 och som även konstaterades vid förundersökningen 2013 förefaller ingå i ett stråk med välbevarade lämningar som bevarats mellan 16- till 1800-talets bebyggelse och den äldsta Storgatan. Dessa lämningar från stadens tidiga skede har ett högt kunskapsvärde.

Figur 19. Utdrag ur en rektifiering av 1658 års karta. Röd kvadrat markerar det medeltida huset i schakt 515 och blå kvadrat visar det medeltida hus som frilades 2013. Lägg märke till husen orientering mot Storgatan. Gator med heldragna linjer markerar vägnätet före 1658 och streckade linjerna visar 1600-talets nya rutnätsstad.

Referenser

- Dutra Leivas, I. & Åstrand, J. 2014. *Fjärrkyla i Norrgatan, Växjö 2012*. Arkeologisk förundersökning i samband med grävning för fjärrkyla m fl ledningar i Norrgatan och angränsande gator 2012. Arkeologisk förundersökning i samband med reparation av el- teleledning inom Stortorget östra del. RAÄ 170, Växjö socken och stad. Kalmar läns museum rapport 2014:10.
- Hansson, M. 1994. *Arkeologisk förundersökning i samband med schaktningsarbete för "Dackes dröm"*. Stortorget, Växjö, RAÄ 170. Smålands museum rapport 1994:18.
- Hansson, M. 1996. *Arkeologisk förundersökning. VA-schakt Storgatan – Klostergatan*. Smålands museum rapport 1996:5.
- Hansson, M. 1997. Om biskopens stad och medeltidens landsbygd. I: Hansson, M (red.) *Gårdar, åkrar och biskopens stad. 3000 år i Kronobergs län*. Växjö.
- Hansson, M. 2012. *Fjärrkyla i Växjö 2011*. Arkeologisk förundersökning i samband med grävningarna för fjärrkyla och VA. RAÄ 170 Växjö stad. Smålands museum rapport 2012:10.
- Skoglund, P 1994. *Arkeologisk förundersökning Stortorget Växjö*. Smålands museum rapport.
- Åhman, E, 1983. *Växjö. Medeltidsstaden*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. Medeltidsstaden 46.
- Åhman, E. 1997. *Kv. Lejonet 4, RAÄ 170. Arkeologisk undersökning. Växjö stad, Kronobergs län*. Smålands museum rapport 1997:1.
- Åstrand, J. 2010. *Residensets trädgård. Arkeologisk schaktningsövervakning, RAÄ 170*. Smålands museum rapport 2010:7.
- Åstrand, J. 2011. *Residensets östra entré. Kulturlager från det medeltida Växjö*. Smålands museum rapport 2011:4.
- Åstrand, J & Alering, Å. 2012. *Karolinerhuset. Arkeologisk förundersökning norr om Karolinerhuset. RAÄ 170, Växjö socken, Växjö kommun, Kronobergs län*. Smålands museum rapport 2012:11.
- Åstrand, J.& Dutras Leivas, I. 2013. *Stortorget i Växjö. Arkeologisk förundersökning inför ny utformning av torget 2013*. Smålands museum rapport 2013:15.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-329-2014

Kalmar läns museums dnr: 33-125-14

Projektnummer KLM: A2014010

Uppdragsgivare: Växjö kommun

Landskap: Småland

Kommun: Växjö

Socken: Växjö

Fornlämningsnr: RAÄ 170:1

X koordinat: X 6303913

Y koordinat: Y 488426

Latitud: 56.878821

Longitud: 14.810092

M ö h: 165,5 – 160 m ö h

Fältarbetstid: 14 mandagar

Personal: Johan Åstrand & Andreas Emilsson

Fynd nr: I - 24

Fynd: Fynden förvaras, i väntan på fyndfördelning, i Museiarkeologi Sydosts lokaler på Kulturarvscentrum i Växjö.

Analys: Vedlab, Ångströmlaboratoriet, Oxider AB.

Dokumentation: All dokumentation förvaras på Kulturarvscentrum i Växjö

Inmätning: Totalstation och manuell digitalisering. Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99TM och RH2000.

Bilaga: Fyndlista

Fyndnr	Material	Sakord	Vikt (g)	Antal	Anmärkning	Kontext
1	Ben	Obränt	1	1		558
2	Ben	Avfall	2	1	Tand	555
3	Järn		5	1	Odef	555
4	Keramik	Rödgoods	1	1		499
5	Ben		1	1		558
6	Järn	Nit	6	2	nit + odef.	558
7	Keramik	Rödgoods	12	4		558
8	Järn	Slagg	19	1		541
9			31	1		541
10	Keramik	Rödgoods	14	3		541
11	Bränd lera		6	1		541
12	Keramik		400	50	Flintgoods, sekundär bränt. Stadsbranden 1843.	5003
13	Keramik		10	1	Fragment från kakelugn	5003
14	Keramik	Rödgoods	29	1	Mynning från kärl. Sekundär bränd 1843?	5003
15	Keramik	Rödgoods	49	3		5003
16	Keramik	Stengods	29	1	Kant på kärl	5003
17	Järn	Kniv	49	1		5003
18	Brons		6	4	Bleck/beslag	541
19	Järn	Remsölja	32	1		541/549
20	Järn	Spik	42	5		541
21	Järn	Odef.	39	1		552
22	Bränd lera		3	2		552 (lergolv)
23	Järn	Spik	5	1		552 (lergolv)
24	Järn	Lås	644	1		541/549 (raseringslager)

Bilaga: Vedartsanalys

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1482

**Vedartsanalyser på material från Småland,
Växjö. Raä 170. Stortorget**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1482

2014-10-26

Vedartsanalyser på material från Småland, Växjö. Raä 170. Stortorget

Uppdragsgivare: Andreas Emilsson/Museiarkeologi Sydost

Arbetet omfattar tre kolprov från en förundersökning på Stortorget i Växjö.

Proverna innehåller kol från björk, bok, ek, gran, tall och salix. Det utplockade materialet bör ge tillförlitliga dateringar. Att bok förekommer både i brand- och golvlager kan tyda på att de båda lagren har blandats som ni misstänker.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
541	5004	Brandlager	9,6g	3,2g 6 bitar	Bok 2 bitar Ek 4 bitar	Bok 312 mg	
564	5005	Odlingshorisont	0,6g	0,3g 7 bitar4	Björk 5 bitar Tall 1 bit Bark/Näver 1 bit	Björk 53mg	
549	5006	Golvlager	1,0g	0,9g 11 bitar	Björk 5 bitar Bok 3 bitar Gran 2 bitar Salix 1 bit	Salix 9mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Bok	<i>Fagus silvatica</i>	300-400 år	Leriga moränmarker med kalk. Bildar skogar med djup skugga på sommaren.	Eftertraktat bränsle, träkol, redskapsskaft, båtkölar, husgeråd	Ollonen viktiga som grisfoder, även som nödmat för människor.
Ek	<i>Quercus robur</i>	500-1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt och kopplat till bla Tor. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.
Gran	<i>Picea abies</i>	350 år	Trivs på näringsrika jordar. Tål beskuggning bra och konkurrerar därför lätt ut andra arter	Lätt och lös men ganska seg ved. Ofta rakvuxen. Ganska motståndskraftig mot röta. Stolpar golvbrädor störrar lieskaft, korgar	Bark till taktäckning. Granbarr till kreatursfoder
Salix Stort släkte med sälgar, pilar och viden	<i>Salix sp.</i>	60 år	Varierande anspråk vad gäller jordmån. De flesta arter är dock ljusälskande	Mjuk och lätt ved. Dåligt som bränsle och virke.	Barken har använts till garvning.
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) taksån, tjärblöss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade

Bilaga: ^{14}C -analys

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lagerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Uppsala 2014-12-12

Andreas Emilsson
Museiarkeologi Sydost/ Kalmar läns museum
Sandvägen 15
352 45 VÄXJÖ

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Stortorget FU 2014, RAÄ 170, Växjö socken, Småland.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

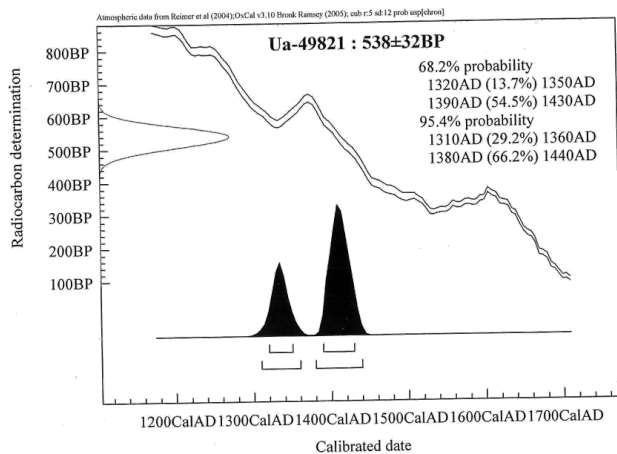
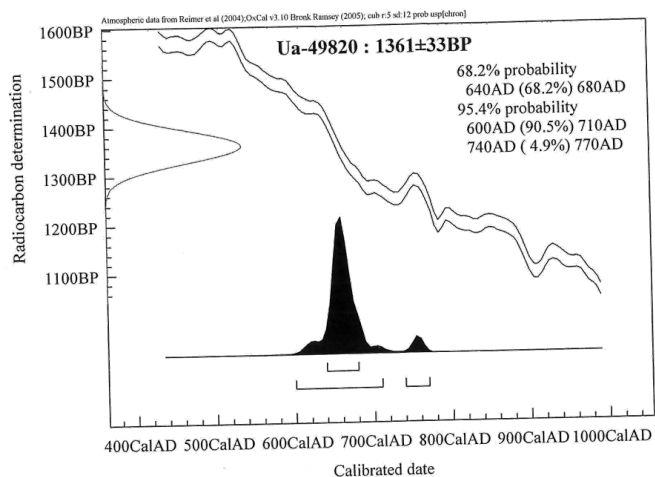
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ VPDB}$	^{14}C age BP
Ua-49820	PK 5005	-25,9	1 361 ± 33
Ua-49821	PK 5006	-25,9	538 ± 32

Provet F5007 innehöll för liten mängd organiskt material efter förbehandling och kunde ej dateras.

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Elisabet Pettersson

Adress
Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon
0480-45 13 00

Fax
0480-45 13 65

E-post
info@kalmarlansmuseum.se